

Romák a könyvtárban

Az 1970-es évektől foglalkozott a magyar társadalom a hátrányos helyzetű emberek sorsával, beilleszkedésének kérdéseivel, s ebből a folyamatból természetesen nem maradt, nem maradhatott ki a könyvtár sem. Ebben az időszakban elsősorban a műveltségbeli, művelődésből adódó hátrányt emlegettük, s elsősorban az iskolát tettük érte felelőssé

A '80-as években aztán más csoportok is látótérbe kerültek, s napjainkra kikristályosodott, hányféle hátránnyal lehet és kell számolni, milyen csoportok számára lenne szükség az esélyegyenlőség megteremtésére. Ugyanakkor az is egyértelművé vált, hogy a feladat sokrétű, melyben a könyvtárnak is felelőssége, szerepe van.

Törvényi szinten megfogalmazódik ez az 1997. évi kulturális törvényben, majd legfrissebben – a hátrányos helyzetűk ellátására vonatkozó koncepcióban.¹ Eszerint: „A hátrányos helyzetűek megfelelő könyvtári ellátásának biztosításában abból az alapelvből kell kiindulni, hogy velük kapcsolatban a könyvtáraknak ugyanazokat a funkciókat kell betölteniük, mint az átlagos állampolgárok ellátása során [...] Különbség viszont az információ elérésének módjában (fogyatékkal élők esetében), esetleg a speciális élethelyzetekre vonatkozó információ tartalmában (társadalmi hátrányokkal bírók esetében), vagy annak nyelvében, kommunikációjában (kisebbségek, eltérő kulturális gyökerekkel rendelkezők esetében) le lehet fel. Ezeket a feltételeket kell tehát a könyvtárakban megteremteni! A hátrányos helyzetűek ellátása során a könyvtárak csak a fenti követelmények figyelembevételével tudják a megkülönböztetés tilalmát és a pozitív diszkrimináció elvét egyidejűleg megvalósítani.”² Maga a koncepció a könyvtári terület 2003–2007. közötti stratégiájához készült, s nyilvánvalóan a legfontosabb feladatokat fogalmazza meg. Szükséges, azonban, hogy a feladat valóra váltásához kidolgozza a könyvtári szakma a napi tevékenység legfontosabb jellemzőit, az egyes csoportok ellátásához szükséges lehetőségeket és feladatokat, illetve a napi munkában leginkább alkalmazható módszereket. Egy ilyen kötet került a kezembe, amely először kísérel meg, hogy közelebb hozza a könyvtárakhoz/könyvtárosokhoz azokat a kérdéseket, problémákat, melyek a cigányok lehetőségeit, helyét és szerepét vizsgálják a könyvtár, elsősorban a közkönyvtár látogatása, használata kapcsán.

Mikor felfedeztem a kötetet, amely a cigányság kulturális beilleszkedését, illetve a közkönyvtárak ehhez kapcsolódó feladatait veszi számba, nagy érdeklődéssel fogtam az olvasáshoz. Az érdeklődésnek természetesen több oka volt, ebből csak a legfontosabbakat emelem ki: nemcsak az oktatásban és a különféle kulturális területeken dolgozó szakemberek, de ezen belül a könyvtárosok is meglehetősen kevés ismerettel rendelkeznek erről a népcsoportról, ugyanakkor a cigányság is alig-alig található meg a könyvtárakban. Magam több évig tanítottam a könyvtáros-képzésben szociális könyvtári munkát, de ezzel a csoporttal – részben a tapasztalatok hiánya miatt – nem foglalkoztunk túl sokat.

Természetesen nem most merül fel először a cigány olvasók és nem olvasók könyvtári ellátása. A megjelent cikkek, tanulmányok közül mindössze *Hadházy Antal* írását említem. Az írás „*A könyvtár szociális funkciója*” című kötetben jelent meg, 1995-ben. Véleménye szerint abból kell kiindulni, mi a cigányság törekvése, a társadalomban elfoglalt helyét illetően. *Hadházy Lakatos Menyhért* idézi, aki szerint: „Nincs olyan nép, vagy nemzet, amely ne a saját kultúrájából indult volna az egyetemes kultúra felé. És célja sohasem az egyetemes kultúra megszerzése volt, hanem a saját kultúra fejlesztése.”³ A gondolatot *Hadházy* saját véleményével folytatja.

E szerint: „...nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a cigányok egy része asszimilálódni akar, és a sok megvetés, előítélet terheit nem akarja vállalni.”⁴ Ezután foglalja össze röviden a könyvtár szerepét és lehetőségeit a cigányok beilleszkedésében, majd így ír: „Nem vagyok próféta, de a jövőre nézve ki merem jelteni: a cigányság tudatosan vagy kényszerűséből előbb-utóbb kénytelen lesz vállalni önzonosságát, fejleszteni kultúráját. Emiatt fontos, hogy a könyvtárak készen álljanak arra, hogy az ilyen irányú igényeket kielégítsék. Ez az igényfelkeltés, a feltételek biztosítása nagy feladatokat ró a könyvtárosokra is, de sokkal nagyobb e téren a cigány értelmiségiek felelőssége. Nekik kell olyan művekkel előállni, amelyek meg tudják szólítani a gyermekeket és a viszonylag alacsony műveltségi szinten álló felnőtteket.”⁵

Lényegében a fenti gondolatokkal foglalkozik *Nagy Attila – Péterfi Rita* szerkesztésében megjelent: „*A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*” című tanulmánykötet kilenc írást tartalmaz, s mindössze a tanulmányok fele foglalkozik direktben a könyvtári tevékenységgel. Ennek oka véleményem szerint, – hogy a könyvtárosok maguk sem ismerik a szóban forgó népcsoport életvitelét, kultúráját, tehát őket is el kell igazítani e tekintetben. Ezért tartom fontosnak a kötetben azokat a tanulmányokat, melyek a cigányság történetével és életvitelével foglalkoznak.

Landauer Attila, aki maga is könyvtáros, az 1990-es évek második felétől foglalkozik a cigány nyelvvel és kultúrával. Bevezető tanulmánya (*Utak és problémák a magyarországi cigánykutatásban*) eligazító jellegű a könyvtárosok számára, sok olyan ismeretet, információt ad, mely segít megismerni és megérteni ezt az elég heterogén népcsoportot. Az ő tollából származik a következő tanulmány is (*Peremhelyzetben avagy Budapest XVI. kerület és Kerepes*), mely az e területen lakó és élő cigányság helyzetét mutatja be, utalv a könyvtárral való kapcsolatra is. *Harmat József* tanulmánya az alsószentmártoni lelkész és társai tevékenységét mutatja be, akik annyira elkötelezettek a cigányok felzárkóztatásának és beilleszkedésének elősegítésében, hogy még kollégiumot is hoztak létre a kistelepülésekről vagy zárt cigányközösségekből érkező, a létminimum alatt élő családok gimnáziumban vagy szakközép-iskolában tanuló gyermekei számára. *Lankó József* lelkész úgy vélekedik, hogy „...a cigányok integrációja csak felelős cigány értelmiség létrejöttével valósulhat meg, ami döntően függ attól, hogy egy-egy helyi közösségben vannak-e, lesznek-e, illetve jönnek-e kívülről elkötelezett, a közösség által elfogadott személyek.”⁶

Péterfi Rita-Szücs Hajnalka tanulmánya a társadalomba való beilleszkedés egyik lehetséges útját világítja meg az uszakai cigányság gyülekezetének létrejöttén és tevékenységén keresztül. Ezek a tanulmányok egyértelműen hozzájárulnak ahhoz, hogy a könyvtárosok sok szempontú képet kapjanak a cigányság életéről.

A kötet 5 tanulmánya foglalkozik a cigányok és a könyvtár kapcsolatával. *Nagy Attila* Budapesten a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár VIII. és XIII. kerületben működő fiókkönyvtárak tevékenységét és problémáit mutatja be. A VIII. kerületben, a Kálvária téren működő könyvtár környezetében az átlagosnál magasabb a roma lakosság aránya, így tapasztalataik és tevékenységük is sokrétűbb e területen, mint a Dagály utcai fiókkönyvtárban.

Szilágyi Irén, aki a Hajdú-Bihar megyei Méliusz Juhász Péter Könyvtár munkatársa, a Hajdú Bihar megyei cigányok könyvtári ellátásának problémáival foglalkozik s megállapítja, hogy a cigány kisebbség könyvtári szempontból ellátatlan, az elmúlt évtizedekben érdemi szakmai álláspont sem alakult ki arról, miként kellene-lehetne szá-

mukra a könyvtári ellátást megszervezni.⁷ A szerző felvázolja a cigányság könyvtári ellátásának egy lehetséges formáját, olyan ellátórendszert, melyet a megye olyan kis településein kívánnak megvalósítani, ahol nagyobb számban élnek roma családok. Ehhez természetesen időnként kiegészítő tevékenységként csatlakozik egy-egy olvasótábor (pl. Zsákán), vagy egyéb rendezvények. *Vraukóné Lukács Ilona* tanulmánya a Szabolcs – Szatmár – Bereg megyei cigány lakosság könyvtári ellátására készült tervezetet ismerteti, az azóta eltelt időszak helyzetképének felvázolásával. *Péterfi Rita* az ózdi Városi Könyvtár és Tagore Tanoda tevékenységét ismerteti a cigányok könyvtári felzárkóztatása megoldása érdekében.

A kötet utolsó tanulmányát *Kardos Ferenc* írta *Romák a könyvtárban – könyvtár a magyarországi roma kultúrában* címmel. Számomra ez a legérdekesebb írás, ugyanis tovább árnyalja a romák életviteléről, tevékenységéről megrajzolt képet; bemutatja a könyvtárhasználat módját és lehetőségeit egy intézmény, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár gyakorlatában; ugyanakkor a tanulmány segítséget nyújt a könyvtárosok mindennapi tevékenységéhez, amikor könyvtárhasználói státuszokat vázol fel, amikor a roma identitás megnyilvánulásait vizsgálja a könyvtárban, vagy amikor a könyvtárosok sztereotíp képzeteit ismerteti a romákról. Foglalkozik a konfliktuskezelés, az ismeretátadás kérdéseivel, segítséget nyújt a könyvtárosnak a megfelelő kommunikáció kialakításához.

Úgy vélem, a kötet segítséget nyújt a pedagógusoknak, szociális munkásoknak is a romák egyes csoportjainak megismeréséhez, valamint ahhoz, hogy képesek legyenek segítséget nyújtani a társadalmi beilleszkedéshez, a kialakult hátrányok felszámolásához, megszüntetéséhez, s nem utolsósorban a könyvtárosokat egy előítélet-mentes roma kép kialakításához. A kötet végén található irodalom- és filmjegyzék is ehhez ad támpontot.

Jegyzetek:

1. Bartos Éva: Koncepció a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2004. 8 sz. p.10-21.
2. U.o. p.12.
3. Idézi Hadházy Antal: Cigányok és a könyvtárak. In: A könyvtár szociális funkciója. Bp.: OSZK KMK, 1995. p.120.
4. U.o. p.120.
5. U.o. p.120–121.
6. Harmat József: A remény egy szigete. In: A feladatra készülni kell. Bp.: OSZK-Gondolat K., 2004. p.136.
7. Szilágyi Irén: Cigányok mécsvilága. In: A feladatra készülni kell. Bp.: OSZK-Gondolat K., 2004. p.86.

A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Szerkesztők: Nagy Attila-Péterfi Rita. Bp.: Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat K., 2004. 244 p.

KOVÁCS MÁRIA